

Journal of Religious Inquiries

ISSN 2645-9132

Volume: 3 Issue: 2 (December 2020)

Ferhat Gökçe. *İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zancûya'nın (d. 251/868) Kitâbu't-Tergîb'inin Yeniden İnşâsı* (Ankara: İlahiyat, 2019)

Mustafa Yasin Akbaş	
Res. Asst. Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Theology Department of Islamic Studies, Afyon, Turkey	
yakbas@gmail.com	ORCID 0000-0003-0257-1694

Article Information		
Type Book Review		
Received 07 October 2020	Accepted 29 December 2020	Published 31 December 2020
Cite as Akbaş, Mustafa Yasin. "Ferhat Gökçe. <i>İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zanjûya'nın (d. 251/868) Kitâbu't-Tergîb'inin Yeniden İnşâsı</i> (Ankara: İlahiyat, 2019)". <i>ULUM</i> 3/2 (2020), 487-493.		
Copyright © 2020 by ULUM İslami İlimler Eğitim ve Dayanışma Derneği, Ankara, Turkey		
CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License		

Ferhat Gökçe. *İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zanjûya'nın (d. 251/868) Kitâbu't-Targhîb'inin Yeniden İnşâsı* (Ankara: İlahiyat, 2019)

Abstract

İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zanjûya'nın (d. 251/868) (d. 251/868) Kitâbu't-Targhîb'inin Yeniden İnşâsı, which is the focus of the present review, is composed of the introduction and three sections: the life of Humayd b. Zanjûya, his scholarly identity and his works; the reconstruction of Kitâb at-Targhîb and Kitâb at-Targhîb. Using various sources, the author follows the traces of this work by Humayd b. Zanjûya, which is not known to have survived to date. This work could enable its readership to get an idea about Ibn Zanjûya's book and to witness the richness of the tradition of Islamic science, particularly that of hadith.

Keywords

Hadith, Isnâd, Humayd b. Zanjûya, Kitâb at-Targhîb, Book Review

Due to various reasons, a great many scholarly works written or compiled by Muslims in the early hijra era have failed to survive to modern day. Through analyses that we could carry out using isnâds, we can reconstruct some works that are either awaiting to be discovered or entirely lost although they are mentioned as manuscripts in sources. Isnâds have been an indispensable tool used for reporting books in handing narrative sciences down to the next generations in Islamic science and culture. While any scientific work published in a branch of science, particularly in hadith, is reported to next generations by the author himself or his students, isnâds that belong to the work in question emerge. In works that compile the semâ records of books, there are pieces of information about when and where a book was read/taught and by whom. When these pieces of information, data from bibliographic works and details from other sources are combined, we can gain extensive information about a source that has failed to survive to date.

With his literature reviews of scholarly figures, works and periods, along with his doctoral dissertation titled *Hadith Interpretation in the Tradition of Islamic Irfân* (Ankara, 2010) Ferhat Gökçe contributed to the field of hadith and published the book we review in the present study as a result of the scholarly interest that researchers took in his works. In his doctoral dissertation, by tracing the related isnâds, Gökçe attempted to reconstruct Humayd b. Zanjûya's Kitâb at-Targhîb, which is the first source of targhîb literature. Using the experience, he gained from the literature, he conceivably reconstructed a great portion of Ibn Zanjûya's work by analysing voluminous narratives and the information dispersed across different sources. While reconstructing Ibn Zanjûya's work, Gökçe established a firm ground that was nourished by information from isnâds, the content of narratives, semâ records, biographies of narrators and so forth. Considering such studies, which are common in the Arab world today, Gökçe's work stands out among others because he gathered all the information he could access and consistently commented on Ibn Zanjûya and his work.

In this work, which is composed of three sections, the author provides an overview of the topic and method in the first one (pp. 15–24). In a study carried out for another project, Gökçe's recognizing numerous narratives attributed to Ibn Zanjûya with the same isnâd in al-Baghawee's (d. 516/1122) *Sharhus-Sunnah* helped produce his work. The author provides information about the life of Humayd b. Zanjûya, his scholarly identity and his works in the first section (pp. 25-86), and he mentions the basic information that would be needed for *Kitâb at-Targhîb*, which he addresses in the second and third sections. For Ibn Zanjûya's work, which is to be reconstructed based on isnâds, identifying his masters, students and works is of utmost importance. A striking detail mentioned in this section is the recent discovery of the book titled *Tabakâtu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisî*, which was neither mentioned among the works of Ibn Zanjûya nor cited in different sources. The work, which comes with a single copy in Marrakesh city of Morocco and whose first and last

parts are missing, was verified by Rıdvân al-Hasri and published with the aforementioned title in 2018.¹ In this work which is as critical as that of Ferhat Gökçe, the work is attributed to its author predominantly through isnâds.²

The second chapter (p. 87-221), in which the effort put in by Gökçe seems clearly apparent, constitutes the original aspect of his work and focuses on the reconstruction of Kitâb at-Targhîb. The author capitalized on extensive literature, including bibliographic works (tabakât-terâjîm jerh-ta'dil) and books with information about the reporting of earlier works to prospective readerships and particularly the sources of hadith. Gökçe, who accumulated the related information as meticulously as an archaeologist would, carried out evaluations by carefully considering disconfirming evidence. For instance, there was confusion related with Abû Ja'far al-Reyyânî, who is the narrator of a considerable number of the narratives identified by Gökçe and who reported Ibn Zanjûya's work. This scholar had two disciples who shared the same name and affiliation with him and reported narratives from him. These two names were confused in the sources. Gathering accurate information (pp. 109-117), Gökçe stated that Abû Ja'far Ahmed b. Muhammad b. Abduljebbâr al-Reyyânî was the narrator of Kitâb at-Targhîb, while Abû Ja'far Muhammed b. Ahmad b. Abî Avn al-Reyyânî was the other of the two disciples of Ibn Zanjûya. While doing this, he depended on isnâds, information provided in tabakât sources and the contents of narratives.

Gökçe dug up critical information about the source by examining the detailed evidence found in the isnâd. He reconstructed Ibn Zanjûya's work by using semâ records (p. 96-109) and isnâds (p. 109-121) Gökçe's comments in this section are significant as they indicate that isnâd is a treasure that could be used in new studies, rather than a historical concept that was abandoned as it was not functional anymore. Moreover, his work is also valuable in that it illustrates the consistency of theoretical information by providing a practical example of what is learned/taught in the science of hadith.

Narratives from Ibn Zanjûya's works that are known to have failed to survive to data are intensively included in the works of Ibn Asâkir (d. 571/1176) and Suyûtî (d. 911/1505), and particularly in those of al-Baghawee. Ferhat Gökçe manages to reconstruct Ibn Zanjûya's work by using the three works of al-Baghawee (239 narratives), the books of Ibn Asâkir (51 narratives) and Suyûtî (215 narratives) and other hadith sources (55 narratives). There are 581 narratives (p. 206) in Ibn Shâhîn's (385/996) work titled *at-Targhîb fî Fedâilu'l-A'mâl ve Sevâbu Zalike*, which is the first source on targhîb and tarhîb that survived to today, and there are 497 narratives in Gökçe's work. This figure is significant because it corresponds to a significant portion of Ibn Zanjûya's work and besides compiling approximately 500 narratives in a lost source that belonged to the third century.

In third section (pp. 223-318), the author presented the narratives which were thought to belong to Kitâb at-Targhîb under the headings of sections and subsections and included footnotes with information about their sources. Although there were a variety of factors that influenced how the author classified the narratives, he utilised *Sharhus-Sunnah* by al-Baghawee in particular. In fact, given that the work belonged to the third century during the classification of the narratives, the author could have used hadith books published during the same time frame. In such a case, a different classification could have emerged, particularly in terms of grading the sections. Furthermore, the narratives attributed to Ibn Zanjûya could have been assessed for their authenticity and their original sources based on the third-century hadith books. Thus, the subsection headings where the narratives appeared could have been different and named differently.

This work, which Ferhat Gökçe put in a lot of effort, includes some spelling errors (e.g., p. 30, 31, 43, 52, 53, 57, 63, 70, 73, 74, 75, 83, 87, 96) and some takhrij errors (p. 146, 151). These issues which are minor anyway for such an intensive work should be corrected in its new edition. The index that could be added to

¹ Humeyd b. Mahled İbn Zencûye, *Tabakâtu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn*, thk. Rıdvân el-Hasrî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018).

² In the article he wrote, Ferhat Gökçe addresses this work and extensively analyses it. Ferhat Gökçe, "Hicrî Üçüncü Asra Ait Bilinmeyen Bir Tabakât Kitabı: Humeyd b. Zencûye'nin (ö. 251/869) Tabakatu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn İsimli Eseri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56 (Haziran 2019).

the end of the book will obviously facilitate the reader experience of this work with numerous names and works. As Gökçe is the first researcher to carry out a study on Ibn Zanjûya's work and he produced his work using a totally original method, he does not mention similar studies in the introduction of this work. Those readers who are interested in such reconstructive work would be guided well if the introduction mentioned the studies on works that were produced at a time with none of the technical means available today and that have failed to survive to modern times, particularly *the Reconstruction of Saîd b. Mansûr's Musannef* by Ali Akyüz.

Although this study intends to reconstruct a lost work by means of the information provided in other sources, it provides the reader with wealthy content, produced as result of the effort that the author put in synthesizing the information obtained from isnâds. Furthermore, unlike similar studies in which the narratives were merely combined, this book provides the practical examples of theoretical information about various issues in the science of hadith. This work significantly contributes to literature and history of hadith by means of a work of a scholar who lived in the hijra third century. Furthermore, it becomes a part of the literature, as the pioneer of a major method, as a part of the efforts to re-assess gradually increasing isnâd data through different methods. This reminds us of the need to reconsider the scholarly legacy of isnâds through novel methods.

Although Ferhat Gökçe wrote his work based on the information from other sources, his reconstruction of *Kitâb at-Targîb* probably constitutes a certain portion of the original work. In this way, Gökçe shows that we can present the scientific world what we know and predict about a lost work. As the author hopes, if this lost work is discovered, some of the information in his book will have to be revised. Such a discovery, however, could enable the scientific community to test the information about works, authors, content and narrators of books within the tradition of hadith science, rather than to test the findings of Gökçe. Because whether Ibn Zanjûya's work has survived to date is not know for sure, the information obtained from the sources written after the third hijra century was attributed to *Kitâb at-Targîb*, in a way that reminds us of the ship of Theseus. Gökçe understandably did not publish an exact copy of Ibn Zanjûya's work. However, he did not include anything that is not in *Kitâb at-Targîb*, either, as he identified the narratives based on evidence presented in sources. Therefore, if Ibn Zanjûya's book is found on the dusty shelves of a library, it will obviously be compared with this work of Gökçe and the results will enable scholars to assess the accuracy of the information deduced from sources that span across the third and tenth centuries.

Ferhat Gökçe. *İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zencûye'nin (ö. 251/868) Kitâbu't-Tergîb'inin Yeniden İnşâsı* (Ankara: İlâhiyât, 2019)

Öz

Değerlendirmesini sunduğumuz *İsnâdlarda Saklı Eserler Humeyd b. Zencûye'nin (ö. 251/868) Kitâbu't-Tergîb'inin Yeniden İnşâsı* başlıklı kitap, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır: "Humeyd b. Zencûye'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri", "Kitâbu't-Tergîb'in yeniden inşâsı" ve "Kitâbu't-Tergîb". Yazar, günümüze ulaştığı bilinmeyen İbn Zencûye'nin bu eserinin izini, çeşitli kaynaklardan takip etmiştir. Bu çalışma ile hem İbn Zencûye'nin eseri hakkında fikir sahibi olabiliyor hem de başta hadis olmak üzere İslam ilim geleneğinin sahip olduğu zenginliği görebiliyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İsnad, Humeyd b. Zencûye, Kitâbu't-Tergîb, Kitap Değerlendirmesi

Müslümanların hicrî ilk asırlarda telif ettikleri pek çok eser çeşitli sebeplerle günümüze ulaşamamıştır. Kaynaklarda adı zikredildiği halde yazma nüsha olarak keşfedilmeyi bekleyen veya tamamen kaybolan kimi eserleri ve bu eserlerin içeriğini isnadlardan hareketle yapacağımız çalışmalar ile ortaya çıkarabiliriz. İsnad, İslam ilim ve kültüründe naklî ilimlerin sonraki nesillere aktarılmasında vazgeçilmez bir unsur olarak kitapların nakledilmesinde kullanılmıştır. Başta hadis ilmi olmak üzere çeşitli ilim dallarında telif edilen herhangi bir eser; müelliften ve onu takip eden öğrencilerinden sonraki dönemlere nakledilirken bu esere ait isnad veya isnadlar ortaya çıkmıştır. Eserlerin semâ kayıtlarını derleyen kitaplarda, bir kitabın kim tarafından hangi tarihte ve nerede okunduğu/okutulduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerle bibliyografik çalışmalarda yer alan hususları ve diğer kaynaklar diyebileceğimiz çeşitli eserlerdeki detayları birleştirdiğimizde, günümüze ulaştığı bilinmeyen herhangi bir eser hakkında geniş bir malumata erişebilmekteyiz.

İslâm İrfân Geleneğinde Hadis Yorumu (Ankara 2010) başlıklı doktora tezinin yanı sıra daha çok şahıs, eser ve dönem literatürü çalışmaları ile hadis alanına katkıda bulunan Ferhat Gökçe, eserlerinde görülen akademik ilginin sonucu sayılabilecek incelediğimiz kitabı yayımlamıştır. Gökçe, doktora tezini ilgilendiren terğîb literatürünün ilk kaynağı olan Humeyd b. Zencûye'nin *Kitâbu't-Tergîb*'ini isnadların izini sürerek yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Literatür çalışmalarından elde ettiği tecrübe ile farklı kaynaklardaki dağınık bilgileri ve ciddi bir yekûn tutan rivayetleri inceleyerek İbn Zencûye'ye ait eserin muhtemelen büyük bölümünü ortaya çıkarmıştır. Gökçe, İbn Zencûye'nin eserini ortaya çıkarırken isnadlar, rivayetlerin muhtevası, semâ kayıtları, ravi biyografileri gibi pek çok bilgidен oluşan sağlam bir arka plan oluşturmuştur. Günümüzde özellikle Arap dünyasında yaygın olan bu tarz çalışmalar dikkate alındığında Gökçe'nin eseri, İbn Zencûye ve eseri hakkındaki ulaşabildiği bütün bilgileri bir araya getirmesi ve tutarlı yorumlar yapması sebebiyle ayrı bir yerde durmaktadır.

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmada; yazar konu ve yöntem hakkındaki genel bilgileri giriş bölümünde (s. 15-24) ele almaktadır. Yazarın başka bir çalışma için yaptığı araştırmada İbn Zencûye rivayetlerinin Beğavî'nin (ö.516/1122) *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnadla çokça nakledildiğini fark etmesi bu eserin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Birinci bölümde (s. 25-86) Humeyd b. Zencûye'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi veren yazar, ikinci ve üçüncü bölümde ele alacağı *Kitâbu't-Tergîb* için ihtiyaç duyulan temel bilgilere burada işaret etmektedir. İsnadlardan yola çıkılarak tespit edilecek eser için İbn Zencûye'nin hocaları, öğrencileri ve eserlerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde dikkat çeken bir husus İbn Zencûye'ye ait eserler arasında zikredilmeyen, kaynaklarda kendisinden nakilde bulunulmayan *Tabakâtu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn* isimli bir kitabın yakın tarihte ortaya çıktığı bilgisidir. Fas'ın Marekeş şehrinde tek nüshası bulunan ve başı ile son kısmı eksik olan eser, 2018 yılında Rıdvân el-Hasrî tarafından tahkik edilerek

bu isimle basılmıştır.³ Ferhat Gökçe'nin söz konusu çalışması kadar önemli olan bu kitapta, eserin müellife nispeti de büyük ölçüde isnadlar aracılığıyla sağlanmaktadır.⁴

Gökçe'nin emeğinin daha fazla tezahür ettiği ve eserinin orijinal yönünü teşkil eden ikinci bölümde (s. 87-221), *Kitâbu't-Tergîb*'in yeniden inşasının arka planı yer almaktadır. Yazar başta hadis kaynakları, tabakât-terâcim, cerh-ta'dil, bibliyografik eserler ile kitapların sonraki dönemlere nakline dair bilgileri ihtiva eden kitaplar olmak üzere geniş bir literatürden istifade etmiştir. Bir arkeolog hassasiyetiyle bilgileri bir araya getiren Gökçe, bulgularının aksine olan ihtimalleri de dikkate alarak değerlendirmede bulunmuştur. Örneğin İbn Zencûye'nin eserini nakleden ve Gökçe'nin tespit ettiği rivayetlerin önemli bir kısmının ravisi olan Ebû Ca'fer er-Reyyânî ile ilgili karışıklıktır. İbn Zencûye'den nakilde bulunan aynı künye ve nisbe ile anılan iki öğrencisi bulunmaktadır. Bu iki isim kaynaklarda birbiriyle karıştırılmıştır. Gökçe, bilgileri bir araya getirerek (s. 109-117) Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Abdulcebbar er-Reyyânî'nin *Kitâbu't-Tergîb*'in ravisi olduğunu, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Ebî Avn er-Reyyânî'nin ise İbn Zencûye'nin bir diğer öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Bunu yaparken de isnadlardan, tabakât kaynaklarındaki bilgilerden ve rivayetlerin muhtevalarından hareket etmiştir.

Gökçe, isnadın satır aralarında gizli pek çok detayı inceleyerek eserle alakalı önemli bilgilere ulaşmıştır. İbn Zencûye'nin eserini semâ kayıtları (s. 96-109) ve isnadlardan (s. 109-121) yararlanarak ortaya koymuştur. Gökçe'nin bu bölümdeki değerlendirmeleri, isnadın sadece belirli bir dönem kullanılan ve işlevi sona erdiği için terkedilen tarihi bir olgu olmayıp, yeni çalışmalarda istifade edilecek bir hazine olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca hadis ilimlerinde öğrenilen/öğretilen bilgilerin uygulamalı bir örneğini ortaya koyarak teorik bilgilerin tutarlılığını göstermesi yönüyle kıymetlidir.

İbn Zencûye'nin günümüze ulaştığı bilinmeyen eserinden rivayetler başta Begavî'nin eserleri olmak üzere, İbn Asâkir (ö. 571/1176) ve Suyûtî'nin (ö.911/1505) kitaplarında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Ferhat Gökçe, Begavî'nin üç eserinden (239 rivayet), İbn Asâkir (51 rivayet) ile Suyûtî'nin kitaplarından (215 rivayet) ve diğer hadis kaynaklarından (55 rivayet) İbn Zencûye'nin eserini ortaya çıkarmaktadır. Tergîb ve terhîbe dair günümüze ulaşan ilk kaynak olan İbn Şâhîn'in (385/996) *et-Tergîb fî Fedâilu'l-A'mâl ve Sevâbu Zalike* isimli eserinde 581 rivayet (s. 206) yer almaktadır. Gökçe'nin çalışmasında ise 497 rivayet bulunmaktadır. Bu rakamın İbn Zencûye'nin kitabının önemli bir bölümüne tekabül ettiği ya da hicrî üçüncü asra ait kayıp bir eserdeki merfû 500'e yakın rivayeti bir araya getirmesi yönüyle önemli olduğu söylenebilir.

Yazar, üçüncü bölümde (s. 223-318) *Kitâbu't-Tergîb*'e ait olduğunu tespit ettiği rivayetleri bölüm ve bâb başlıkları halinde sunmuş ve dipnotlarda bunların tahricine yer vermiştir. Rivayetleri tasnif ederken yazarın tercihlerini belirleyen pek çok husus olmakla birlikte özellikle Begavî'nin *Şerhu's-Sünne* isimli eserinden istifade etmiştir. Ancak rivayetlerin tasnifinde eserin üçüncü asra ait bir kaynak olduğu dikkate alınarak aynı dönemde telif edilmiş hadis kitaplarından hareket edilebilirdi. Bu durumda özellikle bölüm sıralamasında farklı bir tasnif ortaya çıkabilirdi. Ayrıca İbn Zencûye'den nakledilen rivayetlerin hicrî üçüncü asır hadis kaynaklarından tahrici yapılabilirdi. Böylelikle rivayetlerin yerleştirildiği bâb başlıkları değişebilir veya isimleri farklı konulabilirdi.

Ferhat Gökçe'nin ciddi emek mahsulü bu çalışmasında yazım yanlışları (örn. s. 30, 31, 43, 52, 53, 57, 63, 70, 73, 74, 75, 83, 87, 96) ve bazı tahric hataları (s. 146, 151) bulunmaktadır. Bu yoğunluktaki bir eser için gözden kaçabilecek mahiyetteki bu eksiklikler yeni baskıda tashih edilmelidir. Kitabın sonuna eklenecek fihrist de çok sayıda isim ve eserin yer aldığı bu çalışmadan okuyucuların istifadesini kolaylaştıracaktır. Gökçe, İbn Zencûye'nin eseri hakkında ilk defa araştırma yapan kişi olması ve tamamen kendine özgü bir yöntemle çalışmasını oluşturmasına bağlı olarak benzer çalışmalardan giriş bölümünde bahsetmemektedir. Ancak bugünkü

³ Humeyd b. Mahled İbn Zencûye, *Tabakâtu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn*, thk. Rıdvân el-Hasrî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018).

⁴ Ferhat Gökçe, hazırladığı bir makale ile bu eseri genişçe ele alıp incelemektedir. Ferhat Gökçe, "Hicrî Üçüncü Asra Ait Bilinmeyen Bir Tabakât Kitabı: Humeyd b. Zencûye'nin (ö. 251/869) Tabakatu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn İsimli Eseri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56 (Haziran 2019).

teknik imkanlara sahip olmadığımız bir dönemde telif edilen Ali Akyüz'ün *Saîd b. Mansûr'un Musannef'inin Yeniden İnşâsı* isimli eseri başta olmak üzere, günümüze ulaşmayan eserler hakkında hazırlanan çeşitli çalışmalara giriş kısmında değinilmesi konuya ilgili duyan araştırmacılar için yol gösterici olabilecektir.

Bu çalışma; kayıp bir eserin kaynaklardaki bilgilerden yararlanılarak yeniden inşa edilmesini vaad etse de, yazarın isnadların detaylarından elde ettiği bilgiyi bir araya getirirken gösterdiği gayretin bir sonucu olarak okuyuculara daha zengin bir içerik sunmaktadır. Ayrıca kitapta, çoğunlukla rivayetlerin cem edildiğini gördüğümüz benzer çalışmaların aksine hadis ilimlerinin çeşitli bahislerine dair teorik bilgilerin uygulamalı örnekliği ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle eser, hadis edebiyatı ve hadis tarihi çalışmalarına, hicrî üçüncü asırda yaşamış bir alim ve eserinden hareketle ciddi katkı sağlamaktadır. Ayrıca son dönemde giderek artan isnad verilerini farklı yöntemlerle tekrar değerlendirme çabasında, önemli bir yöntemin öncüsü olarak literatüre dahil olmaktadır. Bu durum isnadın bize sağladığı ilmî mirası yeni yöntemlerle yeniden ele almamız gerektiğini hatırlatmaktadır.

Ferhat Gökçe, kaynaklardaki bilgilerden yola çıkarak eserini telif etse de inşa ettiği *Kitâbu't-Tergîb*, asıl kitabın muhtemel bir kısmını teşkil etmektedir. Bu yönüyle Gökçe, kayıp bir eser hakkında sahip olduğumuz bilgi ve öngörülerimizi ilim dünyasına sunabileceğimizi göstermektedir. Yazarın da temenni ettiği üzere, bu kayıp eserin ortaya çıkması halinde belki de çalışmadaki bazı bilgileri tashih etmek gerekecektir. Ancak böyle bir keşif aslında Gökçe'nin bulgularından ziyade hadis ilim geleneğinde eser, müellif, içerik ve ravileri hakkında kitaplarda yer alan bilgileri test etme imkanını sunacaktır. İbn Zencûye'nin eserinin günümüze ulaştığı bilinmediği için, hicrî üçüncü asırdan sonra yazılan kaynaklardan alınan bilgiler Theseus'un gemisini andıracak şekilde *Kitâbu't-Tergîb*'e nispet edilmiştir. Gökçe, İbn Zencûye'nin kitabının aynısını telif etmemiştir. Ancak kaynaklardaki bilgilerden rivayetleri tespit etmesi sebebiyle *Kitâbu't-Tergîb*'te bulunmayan bir şeyi de esere dahil etmemiştir. Dolayısıyla İbn Zencûye'nin kitabı bir kütüphanenin tozlu rafları arasında bulunursa Gökçe'nin bu çalışması ile kıyaslanacak ve ortaya çıkan sonuç, hicrî üçüncü asır ile onuncu asır arasındaki kaynaklardaki bilgilerin sıhhatini tahlil etme imkânı sunacaktır.

References

- Gökçe, Ferhat. "Hicrî Üçüncü Asra Ait Bilinmeyen Bir Tabakât Kitabı: Humeyd b. Zencûye'nin (ö. 251/869) Tabakatu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn İsimli Eseri". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56 (Haziran 2019).
- İbn Zencûye, Humeyd b. Mahled. *Tabakâtu'l-Fukahâ ve'l-Muhaddisîn*. thk. Rıdvân el-Hasrî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2018.